

ТВОРЧЕ САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ В ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Шульга Л. М.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної освіти

Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Запорізької обласної ради

вул. Незалежної України, 57-А, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0002-2504-0944

lnshulga@ukr.net

Ключові слова:

синергетичний підхід, творче самовираження, художньо-практична діяльність, діти дошкільного віку, молодші школярі, наступність.

У статті здійснено аналіз проблеми запровадження педагогічних підходів до творчого самовираження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в художньо-практичній діяльності. Констатовано, що освітній процес з художньо-продуктивної діяльності дітей в закладі дошкільної освіти та початковій школі в основному зорієнтовано на оволодіння основ зображувальної грамоти, формування технічних навичок, наслідування зразка педагога, а наявні підходи до організації творчого самовираження в художньо-практичній діяльності є недосконалыми, повною мірою не відповідають сучасним вимогам і не забезпечують наступності. Обґрунтовано, що науково-методологічною базою для подальшої розбудови освітнього простору мистецького напрямку з урахуванням наступності та позицій відкритості, співтворчості, спрямованості на саморозвиток кожної дитини можуть бути теоретичні основи педагогічної синергетики. Розкрито сутність синергетичного підходу в організації художньо-практичної діяльності дітей на заняттях із образотворчої діяльності в закладі дошкільної освіти та уроках мистецтва в початковій школі, який надає можливість вибору одного з багатьох шляхів розвитку і сприяє активізації творчого потенціалу дитини для цілісного, відкритого пізнання дійсності. Охарактеризовано п'ять етапів організації процесу творчого самовираження в художньо-практичній діяльності на основі синергетичного підходу: мотиваційний; чуттєво-пізнавальний; художньо-комунікативний; творчо-діяльнісний; рефлексивно-ціннісний. Зазначено, що синергетичний підхід до організації художньо-творчого самовираження дітей спрямований на забезпечення саморозвитку, творчості та нелінійності мислення; невіддільність процесу пізнання від досвіду та спілкування, результатом якого є активне створення дитьми знань, набуття необхідних вражень, почуттів, досвіду, вмінь та навичок художньо-естетичної діяльності; формування нового типу відносин між учителем та дитиною, взаємодопомога та співпраця, спільний, творчий розвиток світу; діалогічне спілкування із природою, мистецтвом, навколишнім світом та розкриття власних тенденцій розвитку.

CREATIVE SELF-EXPRESSION OF CHILDREN IN ARTISTIC-PRACTICAL ACTIVITY: SYNERGETIC APPROACH

Shulga L. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool Education
Municipal Institution "Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education"
of Zaporizhzhia Regional Council
Nezalezhnoi Ukrainy str., 57-A, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2504-0944
lnshulga@ukr.net*

Key words: *synergetic approach, creative self-expression, artistic and practical activities, preschool children, junior high school students, continuity.*

The article analyzes the problems of introducing pedagogical approaches to the creative self-expression of preschool and young school age children in artistic and practical activities. It is stated that the educational process of artistic and production activities of children in preschool and primary schools is mainly focused on mastering basic visual aids, formation of technical skills, training of development specialists, as well as existing approaches to the organization of creative expression in artistic and practical activities. Imperfection, do not fully meet modern requirements and do not provide continuity. It is substantiated that the theoretical basis of pedagogical synergetic can be the scientific and methodological basis for further development of the educational space of the artistic direction, taking into account the continuity and positions of openness, co-creation, and focus on self-development of each child. The essence of the synergetic approach in the organization of artistic and practical activities of children in art classes in preschool and art lessons in primary school, which provides an opportunity to choose one of many ways of development and enhances the creative potential of the child for holistic, open knowledge of reality. Five stages of the organization of the process of creative self-expression in artistic and practical activity on the basis of a synergetic approach are characterized: motivational; sensory-cognitive; artistic and communicative; creative activity; reflexive-value. It is noted that the synergetic approach to the organization of artistic and creative self-expression of children is aimed at ensuring self-development, creativity and nonlinearity of thinking; inseparability of the process of cognition from experience and communication, the result of which is the active creation of knowledge by children, the acquisition of the necessary impressions, feelings, experience, skills and abilities of artistic and aesthetic activities; formation of a new type of relationship between teacher and child, mutual assistance and cooperation, joint, creative development of the world; dialogical communication with nature, art, the world around and the disclosure of their own development trends.

Постановка проблеми. Виклики XXI століття вимагають від української освіти міжнародних стандартів якості, переосмислення способів підготовки людини до життя, формування в особистості бажання змінюватися та пристосовуватися до нових умов, активно й творчо діяти і навчатися впродовж усього життя. Оновлений зміст дошкільної та початкової ланок освіти спрямовано на досягнення спільної мети: створити середовище, в якому діти набувають ключових компетентностей, необхідних

для подальшої успішної самореалізації в різних сферах життєдіяльності.

Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу однією з ключових компетентностей для навчання протягом життя схвалено культурну обізнаність та самовираження, що в Державному стандарті початкової освіти зазначено як культурна компетентність [3], а в новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти – як мистецько-творча компетентність [1].

Вимоги Державного стандарту до зазначених компетентностей і результатів освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку спрямовано на поступове набуття ключових компетентностей в мистецькій освітній галузі, залучення до самореалізації в різних видах мистецької творчості шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості [3] на основі розвинених емоцій і естетичних почуттів та елементарного застосування мистецьких навичок [1]. Оновлення змісту української освіти детермінує, по-перше, нові педагогічні підходи до організації освітнього процесу в закладах дошкільної та початкової освіти, які виходять за межі традиційних поглядів на процеси навчання, виховання, розвиток дітей дошкільного і молодшого шкільного віку; по-друге, наступність у запровадженні новітніх підходів.

Результати опитувань слухачів курсів підвищення кваліфікації за програмами «Вихователі закладів дошкільної освіти» та «Вихователі груп продовженого дня» вказують на те, що лише 35% педагогів сьогодні організовують художньо-практичну діяльність за принципами партнерства і фасилітації, понад 65% вихователів у закладах дошкільної освіти і початковій школі виступають керівниками дитячої творчості, вважають основним показником успішності якісний малюнок дитини та її художню грамотність і використовують ігровий підхід (5% в початковій школі і 25% в закладі дошкільної освіти), художні проекти (25% в початковій школі і 3% в закладі дошкільної освіти), традиційний підхід до навчання образотворчості (70% в початковій школі і 72% в закладі дошкільної освіти), що свідчить про недосконалість наявних підходів до організації творчого самовираження в художньо-практичній діяльності дітей у закладі дошкільної освіти та початковій школі, їхню невідповідність сучасним вимогам і відсутність наступності.

За ствердженням І. Онишук, традиційний освітній процес і педагогічна позиція до дитини як об'єкта виховного впливу гальмують потребу дитини в творчому самовираженні [7]. Зорієнтованість освітнього процесу з художньо-продуктивної діяльності на оволодіння основ зображувальної грамоти, формування технічних навичок, наслідування зразка педагога призводить до створення технічно якісного, але шаблонного художнього продукту, в якому відсутній індивідуальний прояв дитини, а значить і здебільшого залишається поза її потребою самовираження особистості. Тому важливого значення в сучасній педагогічній науці та практиці набуває питання пошуку, дослідження і запровадження новітніх педагогічних підходів, які сприятимуть творчому самови-

раженню дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в художньо-практичній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні дослідження науковців доводять, що засобом творчого самовираження особистості в дитинстві виступає художньо-практична діяльність, яка чинить вагомий вплив на творчий розвиток дитини (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, М. Поддяков та інші); вигоди творчості проявляються в ранньому дитинстві, мають довільну форму і є життєво необхідними для розвитку особистості (Т. Андрющенко, Л. Виготський, Л. Венгер, В. Кудрявцев та інші); одним із засобом забезпечення творчого самовираження дошкільників є долучення їх до художньо-продуктивних видів діяльності (Г. Беленька, І. Біла, Н. Гавриш, Т. Піроженко, Н. Портницька та інші); художня творчість надає молодшим школярам багато можливостей для творчої самореалізації, є потребою у вираженні особистого переживання під час емоційного спілкування з оточуючим світом (Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, Н. Брюсова, Н. Лейтес, Т. Шпікалова та інші); здатність і вмотивованість до сприймання художніх образів різних видів мистецтв, діяльнісного самовираження в них впливають на формування комплексу художньо-естетичних компетентностей: предметних, міжпредметних, галузевих (Л. Масол, Н. Миропольська, О. Комаровська, В. Рагозіна, Л. Хлебникова та інші).

Аналіз досліджень питання керівництва процесом художньо-практичної діяльності дітей доводить, що в педагогічній літературі досить ґрунтовно висвітлено два основні підходи: обмежене керівництво, прихильники якого вважають, що дитяча зображувальна творчість повторює шлях розвитку людства, а керівництво творчістю полягає лише у створенні своєрідного художнього середовища (А. Бакушинський, К. Вентцель, В. Захарова, Г. Кершенштейнер, Ю. Полуянов, Є. Фльоріна та інші), і цілеспрямоване навчання, яке передбачає формування в дитини морально-естетичної позиції, сукупності спеціальних здібностей, основ зображувальної грамоти, художніх умінь і навичок, і вказує на необхідність розглядання проблеми дитячої творчості у зв'язку з навчанням (Н. Ветлугіна, Т. Казакова, Т. Комарова, В. Космінська, В. Котляр, Н. Сакуліна, Н. Халезова та інші) [9].

Сучасними науковцями (О. Бочкарьов, А. Вахін, О. Вознюк, А. Захаров, М. Ігнатенко, В. Виненко, А. Євтодюк, В. Корчагін, В. Кремень, Л. Масол, В. Маткін, Л. Сурчалова, Ю. Талагаєв, М. Федорова) досліджуються перетворювальні процеси, що відбуваються в освіті сьогодення та потребують суттєвих змін у педагогічних підходах, обґрунтовуються синергетичні закономірності

освітньої діяльності з домінуванням самоорганізації, стимулюючого впливу на суб'єкт навчання з метою його «саморозкриття й самовдосконалення в процесі співробітництва з іншими людьми й із самим собою» [2, с. 18].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Обґрунтування синергетичних закономірностей освітньої діяльності дає теоретичну основу для дослідження нових педагогічних підходів до організації художньої творчості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, адже проблема дитячої творчої самореалізації залишає багато питань для науковців та практиків сучасності. Актуальним є дослідження із впровадження синергетичного підходу до творчого самовираження дітей дошкільного віку та учнів початкової школи в художньо-практичній діяльності, його впливу на формування в них мистецьких компетентностей в умовах реалізації завдань нового Державного стандарту відповідно до Концепції Нової української школи.

Мета публікації – розкрити сутність синергетичного підходу до творчого самовираження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в художньо-практичній діяльності та визначити особливості його запровадження на кожному етапі освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Проблема творчого самовираження вважається науковцями (Л. Венгер, Л. Виготський, В. Давидов, О. Дяченко, О. Запорожець, І. Онищук та інші) актуальною для раннього онтогенезу, який характеризується високим рівнем спостережливості, уяви, фантазії, емоційної чутливості, рухової активності, що в комплексі виступає основою реалізації дитиною свого творчого потенціалу у різних видах діяльності.

Творча самореалізація трактується науковцями (Т. Піроженко, Л. Просандєєва, С. Рубінштейн, Р. Шулигіна) як свідомий, безперервний, цілеспрямований процес максимального розкриття інтелектуальних, фізичних, духовних сил дитини, який здійснюється за внутрішньою потребою особистості, є невіддільною від активної діяльності і практичного життя, що забезпечується повною мірою художньою діяльністю. Універсальність художнього самовираження дитини полягає в мотивації до самореалізації і наявності арсеналу різних інструментів для максимального розкриття її природних сил; забезпеченні ефективного пізнання світу на рівні активної взаємодії з предметами, природою, мистецтвом, іншими людьми, самою собою та високої продуктивності; досягненні успіху і переживанні задоволення від процесу і результату; забезпеченні постійного саморозвитку особистості дитини [8].

Організація процесу творчого самовираження в художньо-практичній діяльності в закладі

освіти із позицій відкритості, співтворчості, спрямованості на саморозвиток кожної дитини як у дошкільному закладі, так і в початковій школі вимагає відходу від традиційних поглядів на процеси навчання, виховання і розвитку.

Сучасні науковці (В. Кремень Л. Масол) звертаються до педагогічної синергетики в переосмисленні законів розвитку як окремої людини так і людства та Всесвіту загалом, і акцентують увагу на синергетичному підході до освіти і художньо-творчого розвитку дитини.

На основі законів синергетики В. Кремень розглядає освіту як засіб освоєння світу, який поєднує різні способи його сприйняття, а педагогічний процес як такий, «що містить у собі можливість «вибору» одного з багатьох шляхів розвитку», де відбувається активізація творчого потенціалу дитини «для вільних і осмислених дій, цілісного, відкритого пізнання дійсності» [4, с. 81]. Основою реалізації такого підходу є новий тип відносин між педагогом і дитиною, який передбачає: не передачу знань, а створення умов для продукування процесів активного творення дітьми знання; взаємну допомогу та співробітництво, спільне, творче освоєння світу; новий діалог з людиною, природою, мистецтвом, навколишнім світом, що ґрунтується на ідеї самоорганізації та визначенні необхідності не нав'язувати, а сприяти розкриттю власних тенденцій розвитку [4, с. 105]. Внутрішній сенс синергетичного підходу В. Кремень убаचाє в стимулюванні, пробудженні суб'єкта до відкритості, співпраці із собою та з іншими людьми. Вчений ототожнює творчість із процесом самореалізації особистості. Такий підхід можливий за умови єдності інтелектуальної, емоційної та вольової складових частин людини і усвідомлюється як синергія розуму, почуттів і волі. Під час його впровадження пізнання невід'ємне від переживання, спрямовано на креативне перетворення дійсності, виявляється як «своєрідна життєва практика, в якій індивід реалізує себе в контексті універсуму одночасно як людина, що пізнає, людина, що відчуває, і людина, що спілкується з іншими людьми» [4, с. 204].

Українська вчена Л. Масол зазначає, що художньо-педагогічна система є надзвичайно складною, багатогранною і суперечливою, особливо щодо взаємодії внутрішніх і зовнішніх детермінант: духовно-естетичного розвитку і саморозвитку, виховання і самовиховання. Дитина пізнає світ і себе в ньому не лише в межах набутого соціального досвіду, але й у широкому полі життєвих цінностей і смислів, загального світовідчуття, світобачення, світорозуміння [5, с. 39]. З огляду на це синергетичний підхід, на думку дослідниці, є інноваційним щодо вирішення завдань педагогіки творчості.

У розумінні творчої самореалізації дитини І. Новоселецька зазначає про її неможливість без розвитку художньо-творчих здібностей: «Дитина, яка не боїться висловити власну думку, бачить своє вирішення проблеми, здатна цілісно сприймати твори мистецтва, виявляти емоційну зворушливість та власні уподобання, вирізняється особливою допитливістю та спостережливістю, свободою власної думки і не матиме жодних проблем в подальшому розвитку» [6, с. 63].

Наведені думки вчених щодо синергетичного підходу до освіти ми розглядаємо як важливий крок уперед у розумінні сутності творчості дитини, на основі якого необхідно здійснювати пошук ефективних підходів до творчого самовираження в процесі художньо-практичної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми творчого самовираження дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в процесі художньо-практичної діяльності дозволив спроектувати педагогічний процес у закладі дошкільної освіти та початковій школі, що здійснюється на основі синергетичного підходу на заняттях із образотворчої діяльності та уроках мистецтва. На позиціях відкритості, емоційного відгуку, свободи самовираження побудовано всі етапи освітнього процесу: мотиваційного, чуттєво-пізнавального, художньо-комунікативного, творчо-діяльнісний, рефлексивно-ціннісний.

Так, під час *мотиваційного етапу* заняття/уроку відбувається введення в тему, педагог ставить запитання, відповіді на які вимагають власного досвіду дітей та вираження особистого ставлення, що позбавляє страху щодо неправильних відповідей, знімає напруження, активізує процеси мислення, сприяє вербальному і невербальному самовираженню. Такий вільний і легкий старт у тему не залишає байдужими дітей, адже: по-перше, майже всі з них, як правило, мають первинний досвід щодо обговорюваних питань, і більшість охоче ділиться своїми враженнями; по-друге, діти виявляють високий інтерес до самовираження своїх однолітків, уважно сприймають інформацію, переймають досвід і навчаються в них. Педагог зорієнтований на цінність самовираження кожної дитини, важливість її спогадів, вражень, досвіду, особистого ставлення тощо. Забезпечення переходу до наступного етапу заняття/уроку на основі здобутого під час легкого старту колективного об'єднання дітей в єдиній темі позитивно впливає на мотивацію дітей до загального освітнього процесу. Отже, синергетичний підхід на мотиваційному етапі спрямовано на налаштування дітей, створення позитивного емоційного настрою, формування внутрішньої мотивації до творчого самовираження під час художньо-практичної діяльності.

У художній діяльності дітей особливої важливості набуває естетичний досвід, який отримується на наступному – *чуттєво-пізнавальному етапі*. На цьому етапі організовується сприймання творів мистецтва, естетичного об'єкта у формі зустрічі, занурення в картину, діалогу тощо, з метою викликати почуття здивування, бажання долучитися до занурення на рівні асоціацій різними чуттєвими органами: побачити барвисту красу моря, повільний рух морських хвиль, почути шум прибою і галас чайок у високому небі, відчутти запах і смак морського повітря, його легкий дотик на обличчі... Почуттєве сприймання творів мистецтва надає можливість не лише глибше пізнати зображений світ, зануритися в нього, установити асоціативні зв'язки з власним досвідом за допомогою різних органів відчуття, але й глибше пізнати самого себе, адже під час занурення відбувається активна діяльність у різних ділянках мозку, асоціативній корі і навіть підсвідомості. І навпаки, якщо педагогічний процес сприймання творів мистецтва будується на раціональній основі з використанням мистецтвознавчого аналізу його особливостей, то вікові ціннісні характеристики дитинства залишаються незатребуваними і призводять до гальмування творчого самовираження. Отже, емоційно-почуттєве сприймання творів мистецтва викликає емоційний відгук, впливає на розвиток почуттів, розвиває вміння дивитись і бачити, слухати і чути, відчувати, розуміти, любити, що в результаті збагачує духовне життя дитини, дає їй можливість відчутти радість естетичної насолоди від проявів краси і надихає на творче самовираження.

Віковою цінністю дитинства є також його поліхудожня природа, яка обдаровує кожну дитину здатністю сприймати в інтеграції різні види мистецтв і є проявом синкретизму, завдяки якому відбувається активізація почуттєвого й асоціативного сприйняття. Зазначені особливості детермінують використання синтезу різних видів мистецтв, що сприяє збагаченню емоційного досвіду, активному комплексному пізнанню об'єктів краси, створенню синтетичного художнього образу при сприйманні, збагаченню його різноманітними почуттєвими враженнями, мотивації до творчого самовираження.

Розвиток у дітей чуттєвого сприймання світу і формування в них естетичного ставлення до нього здійснюється через: розвиток здатності помічати, відчувати і розуміти красу в навколишньому світі; формування культури сприймання об'єктів краси (природи, людини, мистецтва, предметів побуту) і чуттєвого відгуку (здивування, захоплення, милування, радості) в процесі художньо-творчої діяльності (дослідження, гри, фантазування, імпровізації), формування здатності до «входження»

в образ, розвиток здатності виражати особисте ставлення до світу власною творчістю: словом, кольором, малюнком.

Емоційно-почуттєве сприймання вимагає самовираження, яке відбувається в дітей спочатку на *художньо-комунікативному етапі* під час взаємодії з естетичним об'єктом у різних за формою виявлення особистих вражень: пантоміміки, міміки, жестів, слова, звуків тощо. Особливою виразності це набуває у дітей віком до 6-7 років, які інтуїтивно створюють своєрідний «начерк» майбутнього художнього образу у просторі, його імітацію на основі переживання здобутого досвіду, що є по суті процесом генерування ідеї і передумовою самовираження в образотворчій діяльності.

На *творчо-діяльнісному етапі* художня ідея матеріалізується і створюється продукт зображувальними засобами. Синергетичний підхід до творчого самовираження на цьому етапі виявляється в забезпеченні свободи у виборі змісту, способів, прийомів, художніх засобів і технік у створенні зображення в межах певної теми. Роль педагога на цьому етапі полягає у створенні духовно насиченого освітнього простору для художньої діяльності і фасилітації художньо-практичного процесу. Педагогічний супровід творчого самовираження відбувається в атмосфері суб'єкт-суб'єктного спілкування, безумовного прийняття, розуміння та довіри і спрямовано на допомогу дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримку її прагнення до саморозвитку, самореалізації, розкриття творчого потенціалу і пізнавальних можливостей. Вікові особливості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку забарвлюють процес створення художнього образу ігровими та дослідницькими діями, експериментуванням із способами, прийомами, художніми засобами – формою, кольором, ритмом тощо, що сприяє надбанню ціннісного досвіду творчого самовираження, породжує художню імпровізацію, забезпечує саморозвиток кожної дитини і приносить радість, естетичне задоволення.

Ціннісному переживанню результатів власної або спільної творчості, творчості інших дітей сприяє *рефлексивно-ціннісний етап*. На цьому етапі відбувається вираження особистого ставлення дитини до об'єкту зображення і створеного нею художнього образу. Духовним надбанням дитини під час образотворчої діяльності стало художнє пізнання, відчуття, проживання об'єкту

краси і відтворення його важливих для дитини характеристик у створеному художньому образі. Впродовж заняття/уроку відбулось ствердження духовних загальнолюдських цінностей на етапах обговорення об'єкту краси в навколишньому житті, його емоційно-почуттєвого сприймання в творах мистецтва, спілкування з художнім образом і його проживання, власне створення художнього образу і вираження ціннісного ставлення до нього. Весь процес представляє цілісний механізм духовного зростання дитини з її художнім самовираженням на кожному етапі, в результаті чого відбувається ствердження цінностей, пов'язаних із свободою, творчістю, людяністю, добром і красою в різноманітних проявах.

Синергетичний підхід до організації художньо-практичної діяльності на всіх її етапах сприяє художньо-творчому самовираженню дітей і забезпечує синергізм педагогічного впливу комбінованих дій, синтезу мистецтв, активізації почуттєвого й асоціативного сприймання, інтеграції різних видів художньо-практичної діяльності, художніх і нетрадиційних зображувальних технік, дозволяє досягти творчого піднесення, самовираження кожної дитини, отримання задоволення і радості від творчого процесу, переживання ситуації успіху і стійкого бажання подальшої творчої самореалізації.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, можна констатувати, що, по-перше, наявні підходи до організації художньо-творчого самовираження в художньо-практичній діяльності дітей в закладі дошкільної освіти та початковій школі є недосконалими, повною мірою не відповідають сучасним вимогам і не мають наступності. По-друге, науково-методологічною базою для подальшої розбудови освітнього простору мистецького напрямку з урахуванням наступності може бути теорія синергетики. По-третє, синергетичний підхід до організації творчого самовираження дітей спрямовано на: забезпечення саморозвитку, креативності і нелінійності мислення; невід'ємність процесу пізнання від переживання і спілкування, що в результаті продукує активне творення дітьми знання, набуття необхідних вражень, відчуття, досвіду, умінь та навичок художньо-практичної діяльності; формування нового типу відносин між педагогом і дитиною, взаємну допомогу та співробітництво, спільне, творче освоєння світу; діалогічне спілкування із природою, мистецтвом, навколишнім світом і розкриття власних тенденцій розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 14.01.21).
2. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 708 с.
3. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.01.21).
4. Кремень В.Г. Синергетика і освіта : монографія / За ред. В. Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
5. Масол Л.М. Методика навчання у початковій школі : посібник для вчителів. Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2006. 256 с.
6. Новоселецька І.Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку в реаліях євроінтеграційних вимірів. *Молодий вчений*. 2017. № 10.2 (50.2). С. 60–64.
7. Онищук І.А. Інноваційні форми, методи і прийоми оптимізації художньо-творчої діяльності дошкільників. URL : <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk3/Onischuk.htm> (дата звернення: 09.01.21).
8. Піроженко Т.О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології*: Зб. наук. пр. психології імені Г.С. Костюка НАПН України / гол. ред. С.Д. Максименко. Київ : Срібна хвиля. 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 212–223.
9. Шульга Л.М. Сучасні підходи до розкриття творчого потенціалу дитини дошкільного віку на заняттях із малювання. *Наукові записки: збірник наукових праць Кропивницького РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка*, Вип. 158, 2017. С. 182–187.

REFERENCES

1. Bazovyy komponent doshkilnoyi osvity (2021): Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.01.2021 № 33. [Basic component of preschool education Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.01.2021 № 33.] URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (in Ukrainian).
2. Voznyuk O. V. (2012) *Pedagoghichna synerghetyka: gheneza, teoriya i praktyka*. [Pedagogical synergetics: genesis, theory and practice]. Zhytomyr: Zhytomyr State University (in Ukrainian).
3. Derzhavnyj standart pochatkovoji osvity (2018): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.02.2018 № 87 [State Standard of Primary Education (2018): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 21, 2018 №87] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>. (in Ukrainian).
4. Kremenj V. Gh. (2014) *Synerghetyka i osvita* [Synergetics and education]. Kyiv: Gifted Child Institute (in Ukrainian).
5. Masol L. M. (2006) *Metodyka navchannja u pochatkovij shkoli : posibnyk dlja vchyteliv* [Methods of teaching in primary school: a guide for teachers]/ Kharkiv: Vesta: Ranok Publishing House (in Ukrainian).
6. Novoselecjka I. E. (2017) Rozvytok khudozhnjo-tvorchykh zdibnostej ditej doshkilnogho viku v realijakh jevrointehracijnykh vymiriv [Development of artistic and creative abilities of preschool children in the realities of European integration dimensions] *A young scientist*. Vol. 10.2 (50.2). P. 60-64 (in Ukrainian).
7. Onyshhuk I. A. Innovacijni formy, metody i pryjomy optymizaciji khudozhnjo-tvorchoji dijalnosti doshkiljnykiv [Innovative forms, methods and techniques for optimizing the artistic and creative activities of preschoolers.] URL: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk3/Onischuk.htm> (дата звернення: 09.01.21) (in Ukrainian).
8. Pirozhenko T. O. (2012) Stanovlennja cinnisnykh orijentacij ditej doshkilnogho viku v suchasnomu sociokuljturnomu seredovyshhi i [Formation of value orientations of preschool children in modern socio-cultural environments]. *Aktualjni problemy psykholohiji* [Current problems of psychology]. Kiev : Sribna khvylja. Vol. 8. P. 212-223. (in Ukrainian).
9. Shuljgha L. M. (2017) Suchasni pidkhody do rozkryttja tvorchogho potencialu dytyny doshkilnogho viku na zanjattjakh iz maljuvannja [Modern approaches to revealing the creative potential of a preschool child in drawing classes] *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh pracj Kropyvnyckogho RVV CDPU im. V. Vynnychenka* [Scientific notes: a collection of scientific works of Kropyvnytskyi State Pedagogical University. V. Vinnichenko]. Vol. 158, P. 182–187 (in Ukrainian).